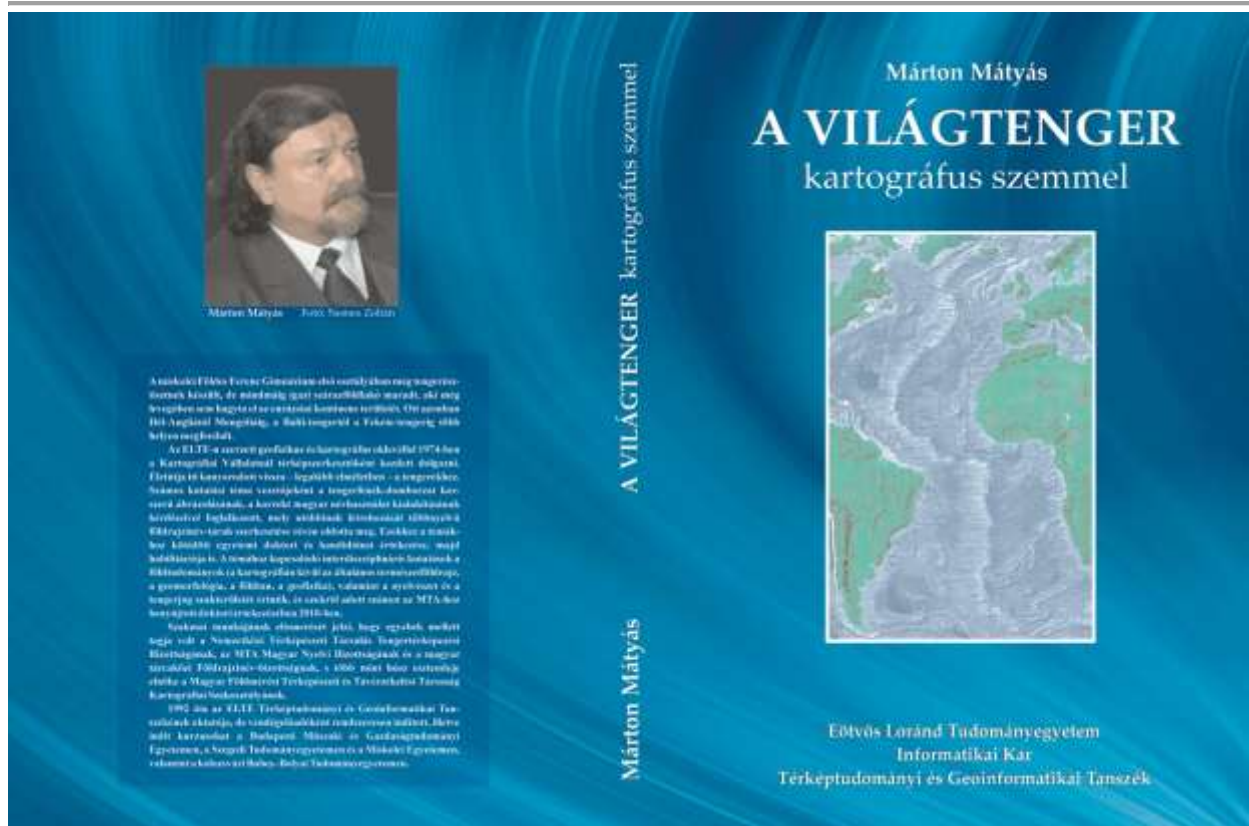

Márton Mátyás: A Világtenger kartográfus szemmel

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Informatikai Kar
Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék
Budapest, 2012

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg (a támogatás száma TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003).

Lektorálta:

Prof. Dr. habil. Hevesi Attila, az MTA doktora, professor emeritus
Miskolci Egyetem, Földrajz Intézet, Természetföldrajz-Környezettan Intézeti Tanszék
Prof. Dr. habil. Szabó József, az MTA doktora, professor emeritus
Debreceni Egyetem, Földtudományi Intézet, Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék
Danku György, PhD, tudományos munkatárs
Országos Széchényi Könyvtár, Térképtár

A Világtenger térképeken című melléklet színes szárazföldi és tengeri árnyékolásos domborzatrajzát (summer) Sziládi József készítette

A borító Kővári József munkája

ISBN 978-963-284-274-5

© Márton Mátyás, 2012

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

I. RÉSZ A TENGER MEGISMERÉSÉNEK ÉS TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSÁNAK FEJLŐDÉSE TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

1.1. Bevezetés

1.1.1. A kitűzött kutatási feladat

1.1.1.1. A témaválasztás indokai

1.1.1.2. A dolgozat célja

1.2. Az elvégzett vizsgálatok

1.2.1. Személyes kutatástörténeti áttekintés

1.2.2. Kutatási módszerek

1.3. Köszönetnyilvánítás

2.. A partok és a tengerfelszín megismerése

2.1. Az ókor — a peripluszok kora

2.2. A tengerhajózási térképek megjelenése

2.3. Portolánok és portolántérképek

2.4. Az észak-európai hajózási kalauzok a 14—16. században, és a hajózási atlaszok megjelenése

2.5. Portugál roteirók a 16—17. században

2.6. Önálló kikötőtérképek és (hajózási) atlaszok a 16. századtól

2.7. A 19. század tengerhajózási térképei

2.8. Évszázadokat túlélő térképészeti alkotások, a szigetatlászok és az útikönyvek(15—18. század)

2.9. Néhány példa Kelet térképészetéből

2.10. A tengeri tematikus térképészet kezdetei a 17. századtól

3. A tengermély megismerése, az óceán- és tengerfenék-domborzat térképezése

3.1. A földrajzihely-meghatározás fejlődése (Vázlatos áttekintés)

3.2. A mélységmérési technika és a tengerfenék-térképezés fejlődése

3.2.1. A közvetlen mélységmérés (szondás mélységpontmérés) és a batimetrikus ábrázolás kialakulása

3.2.2. Az akusztikus (visszhangos) mélységmérés (szelvény- vagy profi lmérés)

Kísérletek a közvetett mélységmérés megvalósítására

3.2.3. A folyamatosan regisztrált akusztikus mélységszelvénytérképészes és a precíziós szelvénytérképészes

3.2.4. Egy kis intermezzo — Hidegháború és tengerdomborzat-ábrázolás

3.2.5. A politikai enyhülés hatása — Nemzetközi együttműködés

3.2.6. A területi felmérés kezdetei és kiteljesedése

3.2.7. A GEBCO a 20. század elejétől az ismeretek mindenkori tükörképe. A földtudományi extrapoláció térképészeti alkalmazása

3.2.7.1. Az első kiadás

3.2.7.2. A második kiadás

3.2.7.3. A harmadik kiadás

3.2.7.4. A negyedik kiadás

3.2.7.5. Az ötödik kiadás

3.2.7.6. A GEBCO Digitális Atlasz (GDA)

3.3. A tengermélység térképi ábrázolásának fejlődése (Összegzés)

II. RÉSZ AZ ÁLTALÁNOS MÉLYSÉGTÉRKÉPEK KÉSZÍTÉSÉNEK ELVI MODELLJE

4. Gondolatok a földrajzi térképekről
 - 4.1 Kisméretarányú (földrajzi) térképek előállítás
 - 4.2 A térképalkotás folyamata
5. Baranyi IV. vetületének osztott változata.
Új vetület óceánok kisméretarányú (földrajzi) térképi ábrázolásához
 - 5.1. Előzmények
 - 5.2. Az új vetület származtatása Baranyi IV. Vetületéből
 - 5.3. Matematikai leírás
6. A batimetrikus térképek domborzatrajza
 - 6.1. A tengerfenék-domborzat felmértése és a felmérés nehézségei
 - 6.2. A mért mélységadatok interpretációja
 - 6.3. A térképészeti extrapoláció
 - 6.4. Az izovonalas domborzatábrázolás és a generalizálás elméleti kérdései
7. A vertikális generalizálás
 - 7.1. Az első közelítés. Következtetések
 - 7.2. Minimális feltételek
 - 7.3. A mélységlépcsőszám függése az ábrázolni kívánt területtől
 - 7.4. A minimális, a közepes, az optimális és a maximális mélységlép-csőszám.
A vertikális generalizálás méretarányfüggése
 - 7.5. A módosított Töpfer-szabály a mélységvonalszám meghatározására különböző méretarányú térképekhez
 - 7.6. Általános következtetések
8. A horizontális generalizálás földtudományi alapjai
 - 8.1. Földünk nagyszerkezeti tagolódása (Lemeztektonika)
 - 8.1.1. Litoszféra és asztenozsféra
 - 8.1.2. Távolodó lemezszegélyek, mágneses anomália-sávok
 - 8.1.3. Közeledő lemezszegélyek
 - 8.1.4. Horizontális elcsúszás a lemezszegélyek között
 - 8.1.5. A litoszféalemezek mozgásának leírása
 - 8.2. Az óceánfenék morfológiája és nagyformarendszerei
 - 8.2.1. Az endogén és exogén erők szerepe
 - 8.2.2. A tengerfenék-domborzati képződmények rendszerezése
 - 8.2.2.1. Az „egyenetlen” és „elegyengetett” területek
 - 8.2.2.2. A nagyszerkezeti-morfológiai felosztás
 - 8.2.2.3. A morfológiai „topográfiai” felosztás
 - 8.2.2.4. A kéregszerkezeti felosztás
9. A horizontális generalizálás gyakorlati megvalósítása Az óceánfenék térképi ábrázolása
 - 9.1. A kontinensszegély és formakincse
 - 9.1.1. A self
 - 9.1.2. A kontinentális lejtő
 - 9.2. A mélytengerfenék domborzati formái
 - 9.2.1. A kontinensláb és a mélytengeri árok
 - 9.2.2. A nagymedence
 - 9.2.3. A hátságvidék. Két különálló litoszféalemez-szegély alkotta képződmény
10. A mélységtérképek színvilága
 - 10.1. Egy klasszikus nemzetközi példa, a GEBCO
 - 10.2. Hazai gyakorlat a 20. század második felében
 - 10.3. Új stílusú színelrendezések a hazai tengerábrázolásban a 20. század utolsó negyedétől

- 10.3.1 Szürke summerrel kombinált zöldes tónus a nagyszerkezeti formák kiemelésére
- 10.3.2. Színtörléses színes summer
- 11. Az általános mélységtérképek névrajza
 - 11.1. Gondolatok a térképi névrajzról
 - 11.2. A térképi névanyag változásának általános okai
 - 11.2.1. A tengerfenék megismerésének hatása a térképi névanyagra
 - 11.3. A földrajzi nevek és a nyelvtudomány
 - 11.3.1. Névtudományi vizsgálatok
 - 11.3.2. Nyelvészeti alapfogalmak
 - 11.3.3. ENSZ határozatok a földrajzi nevek nemzeti és nemzetközi egységesítésére. További alapfogalmak
 - 11.3.4. Az Amerikai Földrajzinév-bizottság (BGN) névadási elvei és az amerikai névtárak
 - 11.3.5. A földrajzi nevek helyesírása A Földrajzinév-bizottság tevékenysége
 - 11.3.6. A Földrajzinév-bizottság határozatai a tengerfenék-domborzati nevekről
 - 11.4. A földrajzi nevek vizsgálata a földtudományok szemszögéből
 - 11.4.1. Ellentmondások a földrajzi köznevek (nómenklatúra) és a képződmények földrajzi jellegét meghatározó elnevezések, szakkifejezések (terminológia) között
 - 11.4.2. A földrajzi szakkifejezések (terminológia) és a földrajzi köznevek (nómenklatúra) összhangjának megteremtése
 - 11.4.3. Földrajzi fogalmak, földrajzi köznevek
 - 11.5. A korszerű magyar földrajzinév-alkotás. Tengerfenék-domborzati nevek
 - 11.5.1. A földrajzi név előtagjai, megkülönböztető (egyediesítő) elemei
 - 11.5.2. A korszerű magyar tengerfenék-domborzati elnevezések történeti előzményei
 - 11.5.3. A szabályozás hiányosságai miatt fellépő hibák a Nagy világatlasz névanyagában
 - 11.5.4. A Világtenger domborzatinév-tárából levont következtetések
 - 11.5.5. A Jeges-tenger földrajzinév-tára készítésének tapasztalatai
 - 11.6. A földrajzi nevek előtagjainak írása
 - 11.7. Korrekt földrajzi név, helyes névelhelyezés — pontos térkép
 - 11.8. A névtárkészítés gyakorlata (1986—1991)
 - 11.8.1. A Világtenger domborzatinév-tára — A nyers változat
 - 11.8.1.1. A javaslat
 - 11.8.1.2. A térképi alap
 - 11.8.1.3. Az objektumok térképi azonosítása
 - 11.8.1.4. A névanyag könyvtári kartonokon
 - 11.8.1.5. Jegyzék a névanyagról
 - 11.8.1.6. A térképmelléklet
 - 11.8.2. A Világtenger domborzatinév-tára Fejlemények és buktatók (1986—1990)
 - 11.8.2.1. A zalaegerszegi IV. magyar névtudományi konferencia
 - 11.8.2.2. A Jeges-tenger földrajzinév-tára, mint A Világtenger földrajzinév-tára első kötete
 - 11.8.2.3. A Nemzetközi Térképészeti Társulás konferenciája (Budapest, 1989. augusztus 17—24.)
 - 11.8.2.4. A Jeges-tenger földrajzinév-tára, mint A Világtenger földrajzinév-tára első kötete
 - 11.8.2.5. A Nagy világatlasz átdolgozott kiadásának előkészítése (1990—1991)
 - 11.8.3. A Világtenger domborzatinév-tára (1992—) és névegységesítés Tovább lépés a nemzetközi kapcsolatokban
 - 11.8.3.1. Az ELTE Térképtudományi Tanszékén folytatódó kutatások
 - 11.8.3.2. A nemzetközi kapcsolatok áttekintése, tovább lépés
 - 11.9. A tengerekkel kapcsolatos nevek csoportjai A legújabb többnyelvű névvizsgálatok eredményei
 - 11.9.1. Az exonima-endonima kérdéskör
 - 11.9.2. Névtípusvizsgálatok

- 11.9.3. Földrajzi köznevek
- 11.9.4. A földrajzi nevek megkülönböztető, egyediesítő elemei
- 11.9.5. A tényleges földrajzi hely azonosítására alkalmatlan nevek

III. RÉSZ. A VILÁGTENGER TAGOLÁSA

- 12. A Világtenger általános leírása
- 12.1. Oceanográfiai alapfogalmak
 - 12.1.1. Az oceanográfia tagolódása
 - 12.1.2. Tenger—szárazföld statisztikák
 - 12.1.2.1. Eloszlásgörbék a földrajzi szélesség függvényében
 - 12.1.2.2. A K-i és Ny-i féltekék földrajzi viszonyai
 - 12.1.2.3. Tengeri és szárazföldi féltekék
- 12.2. A Világtenger felosztása
 - 12.2.1. Vertikális tagolás
 - 12.2.2. Horizontális tagolás
 - 12.2.2.1. Hozzávetőleges területi elhatárolások
 - 12.2.2.2. Tengerjogi alapon nyugvó határvonalak
 - 12.2.2.3. Óceánokra és tengerekre történő felosztás

A Világtenger tagolása (térkép)

Irodalomjegyzék

Tárgy- és névmutató

IV. RÉSZ. MELLÉKLETEK

1. melléklet:

Földi Ervin: Előterjesztés a tenger alatti domborzati nevekről [Földrajzinév-bizottság (32. ülés); Budapest, 1979]

2. melléklet:

STANDARDIZATION OF UNDERSEA FEATURE NAMES /

TENGERFENÉK-DOMBORZATI KÉPZŐDMÉNYEK NEVEINEK EGYSÉGESÍTÉSE

A Világtenger térképeken

A földrajzi nevek mutatója
